

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

SARA SURIĆ

ZNAČAJKE OSOBNOSTI I GLAZBENI UKUS
DJECE

DIPLOMSKI RAD

Split, 2015.

Studijska grupa: Učitelji

Predmet: Razvojna psihologija

ZNAČAJKE OSOBNOSTI I GLAZBENI UKUS DJECE

STUDENTICA:

Sara Surić

MENTORICA:

doc.dr.sc. Ina Reić Ercegovac

Split, srpanj 2015.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
ABSTRACT.....	2
1. UVOD.....	3
1.1. OSOBNOST.....	3
1.1.1. TEMPERAMENT.....	4
1.2. TEORIJE LIČNOSTI.....	6
1.2.1. PSIHOANALITIČKA TEORIJA LIČNOSTI.....	6
1.2.2. TEORIJA CRTA LIČNOSTI.....	11
1.2.3. TEORIJA PSIHOSOCIJALNOG RAZVOJA.....	14
1.3. GLAZBA.....	18
1.3.1. GLAZBENE SPOSOBNOSTI.....	19
1.3.2. GLAZBENE PREFERENCIJE.....	20
1.3.3. GLAZBENI UKUS.....	21
1.3.4. ADOLESCENCIJA.....	23
1.3.5. ADOLESCENTI I GLAZBA.....	25
2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA.....	27
3. METODA ISTRAŽIVANJA.....	28
3.1. UZORAK.....	28
3.2. INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA.....	28
3.3. POSTUPAK.....	30
4. REZULTATI I RASPRAVA.....	32
5. ZAKLJUČAK.....	37
6. LITERATURA.....	38

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos značajki osobnosti i glazbenog ukusa učenika osnovnoškolske dobi. U istraživanju je sudjelovalo 164 sudionika, učenika četvrtih (N=91) i šestih razreda (N=73) jedne osnovne škole iz Splita. Primijenjen je EPQ-Junior za ispitivanje osobina ličnosti, Upitnik o navikama slušanja glazbe konstruiran za potrebe istraživanja te Upitnik preferencija slušanja različitih izvođača.

Rezultati su pokazali da gotovo svi sudionici vole slušati glazbu, pri čemu učenici četvrtih razreda u prosjeku nešto više slušaju glazbu od učenika šestih razreda. Kao najslušanije glazbene stilove sudionici su odabrali domaću i stranu popularnu glazbu. Pozitivniji stav prema narodnoj glazbi iskazali su učenici šestih razreda u odnosu na učenike četvrtih razreda. Glazbe svijeta, iako relativno nepoznate djeci osnovnoškolske dobi, ipak često sluša 16% sudionika. Kada je riječ o odnosu preferencija slušanja glazbe i osobina ličnosti, rezultati su pokazali da je neuroticizam značajno pozitivno povezan sa preferencijama slušanja turbo-folk glazbe i strane popularne glazbe, dok se ekstraverzija i psihoticizam nisu pokazali povezanima s preferencijama niti jednog glazbenog stila.

Ključne riječi: glazba, glazbeni ukus, djeca, osobine ličnosti

ABSTRACT

The aim of this study was to examine the relationship between personality traits and musical taste of primary school aged students. A total of 164 students took part in the study ($N_{\text{fourth grade}}=91$, $N_{\text{sixth grade}}=73$). EPQ Junior was applied for personality traits, together with questionnaires constructed for the purpose of this study. They included questions on listening habits and preferences of different musical performers.

Results have shown that almost all the participants like listening to music with fourth graders spending more time daily in listening music, compared to sixth graders. As most preferred, participants assessed Croatian and foreign popular music. More positive attitude toward folk music was found in sixth graders. World music, although relatively unfamiliar to elementary school aged children, were found to be frequently listened by 16% of the sample. When it comes to the relationship between personality traits and musical taste, results have shown that neuroticism was significantly related to preferences for „turbofolk“ music and popular music. Extraversion and psychoticism were not found to be related with any musical style listening preferences.

Keywords: music, musical taste, children, personality traits

1. UVOD

1.1. OSOBNOST

Pojam osobnost ili ličnost, dolazi od engleske riječi *personality* odnosno od latinske riječi *persona* što u prijevodu znači maska. Prema tome, ličnost je čovjekova značajka prema kojoj drugi ljudi pojedinca doživljavaju ovakvim ili onakvim (prema Petz, 2010). Svaka osoba ima određene sposobnosti, znanja i vještine kao i određene psihičke značajke. Psihičke značajke koje posjedujemo su osjet, percepcija, mišljenje, čuvstva, motivi i druge.

Ličnost je moguće definirati kao „jedinstvenu i relativno trajnu organizaciju čovjekovih kognitivnih i konativnih osobina koja svim oblicima čovjekova ponašanja i djelovanja daje prepoznatljivo obilježje“ (Grgin, 1997: 209). Prema jednoj od definicija, ličnost je skup organiziranih, razmjerno trajnih psiholoških osobina i mehanizama unutar pojedinca koji utječu na njegove interakcije s okolinom i prilagodbu na okolinu (Larsen i Buss, 2008). Brojni su pristupi proučavanju ličnosti (psihodinamski, humanistički, kognitivni), a u suvremenoj psihologiji najprihvaćeniji je osobinski pristup ličnosti.

Da bismo mogli za određenu čovjekovu značajku utvrditi postoji li ona uopće, potrebno je dokazati je li ona konzistentna (postojana) i to je li konzistentna u vremenu i u situacijama. Kada je riječ o vremenskoj dimenziji, određene „crte“ ličnosti su zaista konzistentne (Grgin, 1997).

U formiranju ličnosti veliku ulogu imaju kako genetski tako i okolinski faktori. Postavlja se pitanje što je od toga važnije. Genetski čimbenici su važni za razvoj osobnosti pa se dosta „crta“ ličnosti nasljeđuje genetskim putem od roditelja. Okolinski čimbenici također imaju veliku ulogu u formiranju ličnosti jer različita iskustva, način odgoja, odnosi unutar obitelji i druge okolnosti djeluju na formiranje ličnosti. Ukoliko se primjerice uspoređuje inteligencija i ličnost, s obzirom na njihovu genetsku uvjetovanost, inteligencija je u odnosu na ličnost u većem postotku determinirana naslijeđem. Ako je neko svojstvo ličnosti izrazito vidljivo, onda je prilično sigurno da se radi o naslijeđenom svojstvu, i u tom će slučaju samo jaki utjecaji okoline moći to svojstvo manje ili više mijenjati, dok će slabiji utjecaji okoline ostati uglavnom bez velikog utjecaja na osobu (Petz, 2010).

1.1.1. TEMPERAMENT

Temperament je način na koji neka osoba doživljava ili pak ispoljava svoja raspoloženja i promjene tih raspoloženja. Prema najstarijoj klasifikaciji temperamenta, onoj Hipokrat – Galenovoj, razlikuju se četiri tipa temperamenta a to su kolerični, sangvinični, flegmatični i melankolični. Svaki od četiri tipa ima svoje značajke po kojima je poznat i jasno vidljiv.

Kolerični tip temperamenta očituje se intenzivnim emocijama koje se naglo i često javljaju. Osoba s ovakvim temperamentom lako zapada u stanje ljutnje te upravo zbog toga često dolazi u sukobe s drugim ljudima. Kolerici su osobe naglih i snažnih reakcija koje se lako uzbuđuju i čije su emocije visokog intenziteta i to ne samo, kako se obično misli, emocija bijesa, nego i drugih osjećaja kao što su sreća (kolerik će se uvijek radovati intenzivnije od drugih), tuga i slično. Kolerici, vrlo često, emocionalno neprimjereno reaguju – preuveličavaju stvari, spremni su na prepirku zbog sitnica, na sukobe zbog stvari koje to ne zaslužuju, plaču zbog događaja koji i nisu toliko tužni, intenzivno se raduju.

Sangvinični tip temperamenta prevladava u osobe koja relativno brzo emotivno reagira, ali te reakcije nisu ni jake niti trajne. Sangviničan tip lako mijenja emotivna stanja i više je sklon vedrom raspoloženju. Sangvinici su ljubazne i ležerne osobe, pristupačne i otvorene za prijedloge, dobronamjerne kritike, realistični su, racionalni, umjereno optimistični ili umjereno pesimistični.

Flegmatičan tip temperamenta prevladava u osobe koja vrlo rijetko emotivno reagira, a ukoliko i reagira emocije joj se sporo javljaju i slabog su intenziteta. Ovaj tip osobe je miran, stabilan, slabo osjetljiv i slabo pokretljiv. Flegmatici su slabo osjetljive osobe koje svoje emocije teško ispoljavaju i u očima drugih osoba uvijek ostavljaju dojam neemotivnih ili nezainteresiranih, odsutnih ljudi. Flegmatični temperament je, moglo bi se reći, suprotan koleričnom. Kolerici su osjetljivi i brzi u reakcijama dok su flegmatici slabo osjetljivi i spori.

Posljednji od četiri tipa temperamenta je melankolični tip koji također rijetko emotivno reagira, ali kad reagira njegove su reakcije duge i trajne. Osoba ovog temperamenta emotivno reagira na sve što ima veze s njegovom osobnošću.

Melankolični tip osobe se teško odlučuje za određene aktivnosti, slabo je pokretljiv i u njega često prevladavaju emocije tuge i zabrinutosti zbog čega osobe ovoga tipa temperamenta često nisu poželjne u društvu (Grgin, 1997).

Psiholozi Thomas i Chess (Grgin, 1997) obavili su analizu radova o temperamentu školske djece. Na temelju tih proučavanja utvrdili su da između temperamenta djece i njihovih edukacijskih dostignuća postoji očita povezanost. Thomas i Chess (Grgin, 1997) smatraju da se temperament javlja kao motivator aktualnog ponašanja djece u edukaciji i to u smislu ponašajnog stila pa sa sposobnostima čine prepoznatljivu značajku svakog djeteta. Psiholozi su iz proučavane dokumentacije izveli tri tipa dječjeg temperamenta:

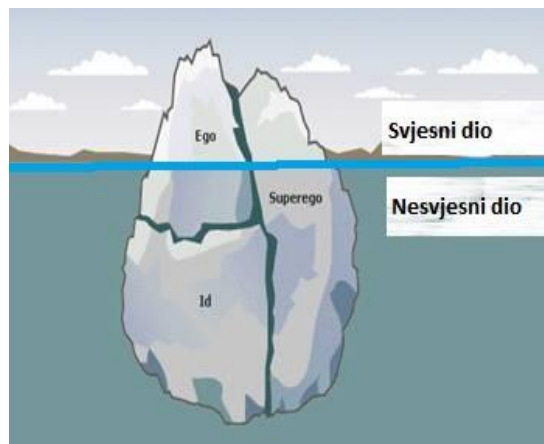
- *teško dijete* koje najčešće burno i negativno reagira na nove situacije i njima se teško prilagođava, vrlo je neregularno u svojim navikama pa tako nema naviku pravilnog i redovitog hranjenja, učenja, spavanja i slično;
- *prosječno dijete* se relativno brzo prilagođava novim situacijama, ima pozitivne emotivne ekspresije i raspoloženja kao i regularne navike za razliku od teškog djeteta;
- *usporeno dijete* se postupno emotivno „zagrijava“, novim situacijama pristupa oklijevajući ali ipak bez snažnijih negativnih reakcija, nova iskustva koja mu se događaju prihvaća na pozitivan način.

1.2. TEORIJE LIČNOSTI

Ovdje će ukratko biti opisane tri teorije ličnosti, a to su Freudova *psihoanalitička teorija ličnosti*, Eysenckova *teorija crta ličnosti* te Eriksonova *teorija psihosocijalnog razvoja*.

1.2.1. PSIHOANALITIČKA TEORIJA LIČNOSTI

Promišljanja Sigmunda Freuda, bečkog psihijatra, koji se smatra „ocem psihoanalize“ potaknula su istraživanja ličnosti, te je sam formulirao sustavnu teoriju u ovom dijelu psihologije (Petz, 2010). Freud je svoju teoriju ličnosti odlučio prikazati na način da ličnost slikovito prikaže kao santu leda. Za santu leda se odlučio upravo iz razloga što je zaključio da je ljudska osobnost poput ledenjaka. Samo vrh ledenjaka izdiže se iznad površine i to je ono što je čovjeku dostupno, dok je njegov velik dio ispod površine. Freudova santa leda izgleda slično santama u oceanima, odnosno vrlo mali dio sante se nalazi iznad vode, a 8 ili pak 9 desetina sante se nalazi pod vodom. Onaj dio sante koji se nalazi iznad vode prikazuje zapravo doživljaje pojedinca kojih je i sam svjestan. Negdje u razini vode ili pak malo ispod vode nalaze se doživljaji kojih je pojedinac svjestan samo donekle i uz pomoć nekih metoda dok ostali dio sante koji se nalazi ispod vode prikazuje nesvjesne doživljaje pojedinca. Upravo taj dio sante koji se nalazi ispod vode zapravo se odnosi na najdublje misli, strahove koje pojedinac osjeća a ne želi ih pokazati i žudnje koje su skrivene duboko u njemu.

Slika 1. Struktura čovjekove ličnosti prema Freudu

Prema Freudu, ličnost se sastoji od tri dijela koje on naziva „id“ („ono“), „ego“ („ja“) i „superego“ („nad ja“). Jednostavnije se može reći da *id* predstavlja biološku, *ego* psihološku, a *superego* društvenu komponentu ličnosti.

„Id“, koje je zapravo potpuno nesvjesno, skladište je pojedinčevih nesvjesnih psihičkih energija koje teže zadovoljenju osnovnih nagona. „Id“ pri tome predstavlja urođene, nesvjesne instinkte koji pojedinca motiviraju na ostvarenje tjelesnog zadovoljstva, tj. funkcionira prema načelu ugone te je u njemu najprisutniji libido (nagon). Freud govori kako „id“ slijedi *princip užitka* koji je usmjeren na smanjenje napetosti, izbjegavanje bola i stvaranje ugone (prema Rathus, 2000).

„Ego“ je samo jednim dijelom svjestan i on je zapravo „izvršni“ dio ličnosti koji posreduje između „ida“ s jedne i „superega“ s druge strane. Freud govori da je „ego“ tu upravo kako bi kontrolirao „id“. „Ego“ nastoji zadovoljiti zahtjeve „ida“ na način da dovede do ugone, a istodobno ublažava zahtjeve „superega“ koji često zahtijeva perfekcionizam pa je zbog toga nerealan. Glavni zadatak „ega“ je da snažne nagone „ida“ kanalizira u društveno prihvatljive oblike. Kao sjedište razuma i inteligencije, „ego“ provjerava i kontrolira slijepe porive „ida“. „Ego“ slijedi *princip realiteta* te misli logično i realistično i stvara plan djelovanja za zadovoljavanje svojih potreba (prema Rathus, 2000).

„Superego“ je „glas savjesti“, odnosno stvaralac svijesti o tome što je dobro a što nije dobro. Sličan je pojmu savjesti, odnosno „superego“ sadrži moralne vrijednosti društva i kulture u kojima se pojedinac razvija te koje mu u djetinjstvu usađuju roditelji. „Superego“ sprječava instinkte da te usmjerava pojedinca da teži svojevrsnom moralnom savršenstvu. „Superego“ nije urođen već se stječe socijalizacijom (prema Petz, 2010).

„Id“, „ego“, i „superego“ su u stalnom sukobu pri čemu „ego“ nastoji održavati ravnotežu, nekad surađuje s „idom“ a nekad sa „superegom“ (Petz, 2010).

Kao jedan od doprinosa Sigmunda Freuda moguće je izdvojiti njegove pojmove svjesnog i nesvjesnog upravo iz razloga što su oni ključ razumijevanja ponašanja i poremećaja ličnosti. Nesvjesno je nemoguće proučavati izravnim putem, već se o nesvjesnome zaključuje na temelju ponašanja.

Freud je smatrao kako je svjesnost zapravo tanak sloj ukupnog uma. Kao što se veći dio ledenjaka, kojeg je iskoristio za prikaz svoje teorije, nalazi ispod površine vode tako se i veći dio uma nalazi ispod razine svijesti. U nesvjesnom dijelu nalaze se svi doživljaji, rana sjećanja i sav sadržaj koji je iz nekog razloga potisnut. Glavnina psihološkog funkcioniranja je zapravo izvan područja svjesne kontrole. Potrebno je nesvjesne motive dovesti na svjesnu razinu jer jedino tada osoba može učiniti određene izbore (Petz, 2010).

Jedan od ključnih pojmova u psihoanalitičkom pristupu čini i pojam tjeskobe. Tjeskoba je stanje napetosti koje pojedinca motivira da nešto učini (Corey, 2004). Nastaje upravo iz sukoba ida, ego te superega zbog kontrole nad dostupnom psihičkom energijom. Tjeskoba zapravo može upozoravati na određenu opasnost te ju je potrebno promatrati sa dodatnom mjerom opreza i nastojati ju ublažiti ukoliko ne postoji mogućnost uklanjanja tjeskobe u potpunosti. Postoje tri vrste tjeskobe a to su: *realistična, neurotična i moralna tjeskoba*.

Realističnu tjeskobu predstavlja strah od opasnosti iz stvarnog svijeta te je njezina jačina proporcionalna s razinom stvarne prijetnje. *Neurotičnu i moralnu tjeskobu* izaziva prijetnja „ravnoteže moći“ unutar osobe. Moći upozoravaju ego na opasnost koja će rasti sve dok ego ne bude poražen. Poblje objašnjeno, *neurotična tjeskoba* strah je da će instinkti izmaknuti kontroli zbog čega će osoba biti kažnjena za ono što prethodno učini. *Moralna tjeskoba* je zapravo strah od vlastite savjesti (Corey, 2004).

Obrambeni mehanizmi za zaštitu ega pomažu pojedincu da se lakše nosi sa tjeskobom kako ne bi postala dominantna te na taj način potisnula ego. Mogu pomoći u prilagodbi jer su oblik normalnog ponašanja u situacijama tjeskobe. Obrambeni mehanizmi ovise o razini razvoja osobe koja ih koristi te o stupnju tjeskobe. U nastavku će se kratko opisati neki uobičajeni obrambeni mehanizmi.

Potiskivanje je jedan od najvažnijih procesa prema Freudu, a odnosi se na nevoljno uklanjanje nečega iz svijesti. Upravo pomoću potiskivanja bolne misli i osjećaji se isključuju iz svijesti (Corey, 2004).

Poricanje ima sličnu obrambenu ulogu kao i potiskivanje, ali poricanje djeluje najčešće na podsvjesnoj i svjesnoj razini. Ovaj oblik mehanizma je ujedno i najjednostavniji od svih obrambenih mehanizama. Poricanje je zapravo način iskrivljavanja onoga što pojedinac misli i osjeća. U nekim teškim situacijama ljudi često „zatvore oči“ pred stvarnošću za koju znaju da je teško prihvatljiva (prema Corey, 2004).

Reaktivna formacija je izražavanje poriva suprotnih onome što osoba uistinu osjeća. Na taj način osoba može pokazivati sreću i veselje iza čega se zapravo krije mržnja koju osjeća prema nečemu/nekome (Corey, 2004).

Projekcija je mehanizam koji se sastoji od pripisivanja svojih osjećaja drugima. Razni porivi koje osoba može osjećati tumače se vlasništvom „drugih ljudi, a ne vlastitim“ (Corey, 2004).

Premještanje se sastoji od usmjeravanja energije prema drugoj osobi u trenutku kada prve osobe, koja je zaslužna za tu energiju, najčešće negativnu, nema u blizini (Corey, 2004).

Racionalizacija je mehanizam koji pomaže u opravdavanju određenih postupaka koji su povezani s razočaranjem. Tako na primjer, kada osoba ne dobije posao za koji se natjecala, samu sebe počne uvjeravati da to mjesto i nije zapravo htjela te da su joj učinili uslugu (Corey, 2004).

Sublimacija je mehanizam kojim osobe svoje agresivne porive usmjeravaju u prihvatljive aktivnosti, primjerice sportske ili pak umjetničke poput glazbene ili likovne umjetnosti. Na taj način osoba izražava svoju agresivnost na prihvatljiv način i postiže zavidne rezultate za koje može biti i nagrađena (Corey, 2004).

Regresija je pak mehanizam u kojem se osobe vraćaju postupcima koje su prerasli. Kada se osobe suoče sa stresom mogu se vratiti postupcima koje su radili u djetinjstvu te se tako držati za njih neprikladnih postupaka (Corey, 2004).

Introjekcija se sastoji od preuzimanja uloga drugih ljudi. Tako na primjer, dijete koje roditelji tuku i zlostavljaju će vjerojatno izrasti u osobu koja će također svoj stres iskaliti na svojoj djeci. Bitno je napomenuti da ne postoji samo negativna introjekcija već postoji i pozitivna introjekcija u kojoj se preslikavaju pozitivne vrijednosti (prema Corey, 2004).

Identifikacija je obrambena reakcija koja može povećati osjećaj vlastite vrijednosti i zaštititi osobu od neuspjeha. Prema tome, osobe koje se osjećaju manje vrijednima i manje uspješnima u svojim obavezama poistovjećuju se sa uspješnim osobama u nadi da će i oni biti doživljeni kao uspješne i vrijedne osobe (prema Corey, 2004).

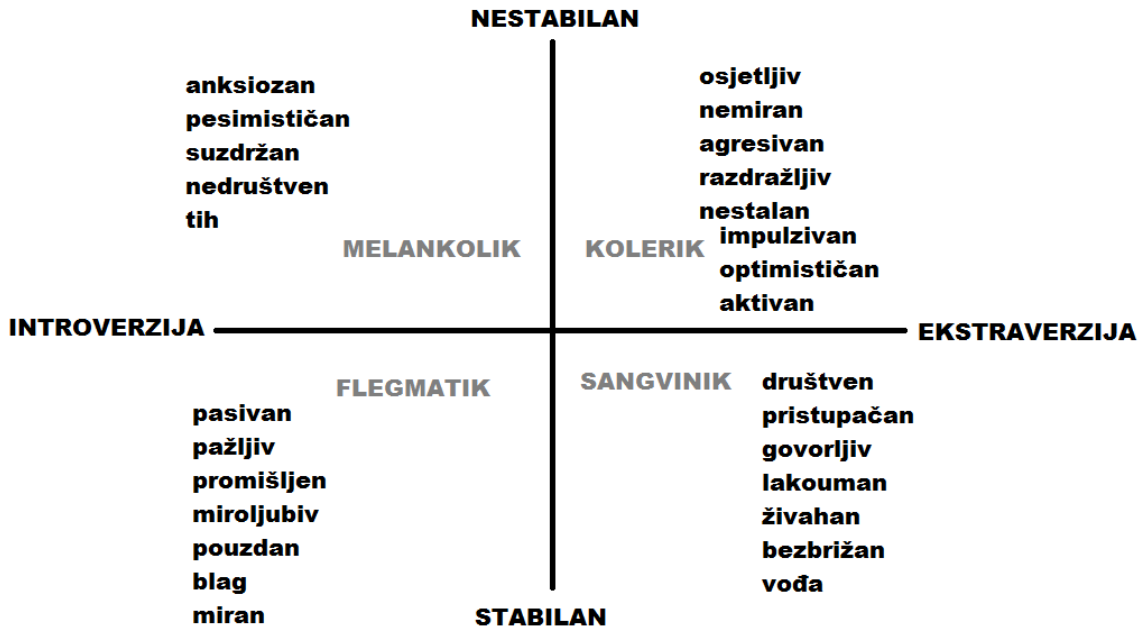
Kompenzacija se sastoji od prikrivanja opaženih slabosti ili pak stvaranja određenih pozitivnih osobina radi nadoknade ograničenja. Djeca koja ne dobivaju pozitivnu pažnju bliskih osoba mogu razviti ponašanja koja će u osobama potaknuti negativnu pažnju (Corey, 2004).

1.2.2. TEORIJA CRTA LIČNOSTI

Eysenckova teorija crta ličnosti počiva na Galenovoj teoriji o četiri tjelesna soka i četiri tipa ličnosti - temperamenta. Galenova teorija povezuje temperament s biološkim karakteristikama pojedinca. Dijelio je ljude u različite tipove, ovisno o vrsti tjelesne tekućine koja prevladava u organizmu čovjeka. Tako kod melankolika prevladava crna žuč, kod kolerika žuta žuč, kod flegmatika sluz a kod sangvinika, kako sama riječ govori, prevladava krv. Eysenck je tu podjelu nadogradio sa dimenzijama introvertiranosti - ekstravertiranosti, stabilnosti (mirnoće) - nestabilnosti (neuroticizma), te psihoticizma - stabilnosti (manje važna za prosječnu ličnost). Prema Eysenckovim dimenzijama, kolerični tip bio bi ekstravertiran i nestabilan, sangvinik ekstravertiran i stabilan, flegmatik introvertiran i stabilan dok bi melankolik bio introvertiran i nestabilan (Rathus, 2000).

Eysenck je ličnost prikazao koordinatnim sustavom koji obuhvaća: nestabilnu, ekstravertiranu, stabilnu i introvertiranu ličnost. Između nestabilnog i ekstraverzije je područje koje opisuje kolerika koji je osjetljiv, nemiran, agresivan, razdražljiv, nestalan, impulzivan, optimističan i aktivan. Nadalje, između ekstraverzije i stabilnog nalazi se područje sangvinika koji je društven, pristupačan, govorljiv, lakouman, živahan, bezbrižan te često u određenim aktivnostima ima ulogu vođe. Između stabilnog i introverzije, područje je flegmatika koji je pasivan, pažljiv, promišljen, miroljubiv, suspregnut, pouzdan, blag, miran te ne voli biti previše u središtu pozornosti za razliku od prije navedenog sangvinika. Posljednje polje, između introverzije i nestabilnosti je područje melankolika kojeg obilježava anksioznost, rigidnost, pesimističnost, suzdržanost te nedruštvenost.

Eysenckova teorija ličnosti temelji se na rezultatima objektivnih ispitivanja. Njegova istraživanja ličnosti temelje se na nomotetičkom pristupu. U takvom pristupu cilj je utvrđivanje općih, a ne individualnih obilježja ličnosti. Zbog toga se istraživanja ličnosti moraju temeljiti na velikom broju ispitanika. Bit Eysenckove teorije ličnosti je *ponašanje* te se upravo u svojim istraživanjima na njega i osvrnuo (Fulgosi, 1997).

Slika 2. Prikaz Eysenckovih glavnih dimenzija ličnosti u koordinatnom sustavu

Ponašanje koje predstavlja predmet istraživanja psihologije ličnosti prema Eysencku ima određene aspekte koji omogućuju znanstveni pristup. Neki od tih aspekata jesu (prema Fulgosi, 1997):

1. Ljudsko ponašanje posjeduje određen stupanj generalnosti ili općenitosti. Ta generalnost omogućuje da se formuliraju zakonitosti ljudskog ponašanja te da se vrši predviđanje ponašanja.
2. U ličnosti postoje različiti stupnjevi općenitosti ili generalnosti ponašanja. Neka ponašanja i postupci su na nižoj razini generalnosti, a drugi na višoj. Oni postupci i ponašanja koja su na višoj razini imaju i veće značenje za znanost. Pojedini stupnjevi generalnosti karakteristika ličnosti su hijerarhijski organizirani i strukturirani.
3. Različiti stupnjevi generalnosti ponašanja mogu se utvrditi korelacijskim analizama i faktorskom analizom.
4. Takva korelacijska i faktorska analiza i poučavanje omogućuju nam utvrđivanje onih aspekata ličnosti koji imaju generalni karakter i koji čine temeljne dimenzije ličnosti velikog broja ljudi.

Eysenck je proveo istraživanje koje je pokazalo postojanje dviju osnovnih dimenzija a to su *dimenzija ekstraverzije – introverzije* i *dimenzija neuroticizma* odnosno *emocionalne stabilnosti*. Smatrao ih je jedinicima dimenzijama ličnosti.

Neurotičkog introverta Eysenck je opisao kao osobu koja pokazuje tendenciju razvijanja simptoma anksioznosti i depresije. Njihovi osjećaji mogu biti lako povrijeđeni, u društvu su nervozni te se drže podalje. Inteligencija neurotičkog introverta je relativno visoka te su uporni u svom radu (Fulgosi, 1997).

Neurotički ekstraverti su pak osobe koje pokazuju tendenciju razvijanja histeričkih simptoma. Pokazuju slabe interese, često su odsutni s radnog mjesta te nemaju energije za obavljanje svojih dužnosti. Njihova inteligencija je relativno niska, nisu uporni u radu te im je riječnik siromašan.

Kod *stabilnih introverata* nailazimo na sva obilježja kao i kod neurotičkih introverata osim pojave depresije i anksioznosti. *Stabilni ekstraverti* također zadržavaju sva obilježja koja posjeduju neurotički ekstraverti, osim histerije.

Druga dimenzija Eysenckove ličnosti je *dimenzija neurotizma* ili *neneuroticizma*. Eysenck je definirao da su neurotici osobe koje su duševno i tjelesno defektne, ispodprosječne inteligencije te su većinom loše volje. Neurotik je spor u mišljenju, asocijalan te nije uporan u svom radu. Eysenck neuroticizam smatra defektom motivacije i volje (Fulgosi, 1997).

Ekstraverzija – introverzija i *neuroticizam – stabilnost* bile su jedine dimenzije Eysenckovog sustava ličnosti. 1952. godine Eysenck započinje sa proučavanjem rezultata dobivenih na testovima ličnosti koje su dobili psihijatrijski pacijenti uz pomoć faktorske analize. Faktorska analiza je pokazala da osim već poznatih dimenzija ličnosti postoji još jedna dimenzija koju je nazvao *faktorom psihotizma* (P faktor). Osnovni pokazatelj faktora psihotizma su socijalna povučenost ili izoliranost, impulzivnost ili agresivnost, sumnjičavost, depresivnost i mnoge druge. Na osnovi svojih ispitivanja Eysenck je konstruirao P – ljestvicu namijenjenu ispitivanju faktora psihotizma, paralelno s E – ljestvicom kojom se ispituje introverzija – ekstraverzija i N – ljestvicom kojom se ispituje neuroticizam. Sve tri ljestvice tipa ličnosti temelje se na odgovorima i samoocjenama ispitanika (Fulgosi, 1997).

1.2.3. TEORIJA PSIHOSOCIJALNOG RAZVOJA

Jedna od najpoznatijih teorija psihosocijalnog razvoja je teorija Erika Eriksona koji se zanima za to na koji način ljudi stvaraju svoj identitet te kako se odnose prema društvu kao cjelini. Rad Erika Eriksona temelji se na pet temeljnih ideja a to su da ljudi općenito imaju iste bazične potrebe, razvoj ega se odvija kao odgovor na bazične potrebe, razvoj se odvija u fazama, različite faze odražavaju razlike u motivaciji pojedinca te da je svaka faza karakterizirana krizom ili psihosocijalnim problemom koji predstavlja mogućnost za razvoj (Vizek Vidović, Rijavec, Vlahović – Štetić, Miljković, 2003).

Faze psihosocijalnog razvoja prema Eriksonovoj teoriji podijeljene su prema dobi, središnjem konfliktu te prema implikacijama za optimalan razvoj.

Tablica 1. Faze psihosocijalnog razvoja prema teoriji Erika Eriksona (Vizek Vidović i sur., 2003).

FAZA	DOB	SREDIŠNJI KONFLIKT	IMPLIKACIJE ZA OPTIMALNI RAZVOJ
1.	novorođenče (0 – 1 godine)	povjerenje – nepovjerenje	razvoj opće sigurnosti, optimizma i povjerenja u druge (temeljen na stalnom zadovoljavanju bazičnih potreba)
2.	dojenče (1 – 3 godine)	autonomija – sram i sumnja	razvoj osjećaja autonomnosti i samopouzdanja (temeljen na poticajima i postavljanju granica bez odbacivanja i optuživanja)
3.	rano djetinjstvo (3 – 6 godina)	inicijativa - krivnja	razvoj inicijative u istraživanju i manipuliranju okolinom (temeljen na iskustvu tolerantnosti, poticanja i potkrepljivanja)
4.	srednje djetinjstvo (6 – 12 godina)	marljivost - inferiornost	uživanje i svladavanje razvojnih zadataka djetinjstva u školi i izvan nje (temeljeno na konzistentnom doživljaju uspjeha i prepoznavanju napretka)
5.	adolescencija (12 – 18 godina)	identitet – konfuzija identiteta	postizanje stabilnog i zadovoljavajućeg osjećaja identiteta i usmjerenosti (temeljeno na osobnom iskustvu uspjeha i zadovoljstva u kombinaciji sa socijalnim prihvaćanjem i priznanjem)

6.	rana odrasla dob (18 – 25 godina)	intimnost - izolacija	razvoj sposobnosti održavanja bliskih osobnih odnosa (temeljen na osobnoj otvorenosti i povjerenju koje je praćeno konzistentnim zadovoljavajućim iskustvima u odnosu s bliskim osobama)
7.	odrasla dob (25 – 65 godina)	generativnost – stagnacija	zadovoljenje osobnih i obiteljskih potreba praćeno razvojem interesa za dobrobit drugih ljudi i čovječanstva u cjelini (temeljeno na ostvarenju sigurnog i zadovoljavajućeg osobnog života i slobode od pritisaka koje osobuprisiljavaju na stalna razmišljanja o samoj sebi)
8.	starost (iznad 65 godina)	integritet – očaj	prihvatanje i prilagođavanje starenju i mogućoj smrti s osjećajem zadovoljstva zbog prošlosti i spremnosti na budućnost (temeljeno na uspjehu u prethodnim fazama)

Povjerenje – nepovjerenje središnji je konflikt u dobi novorođenčeta. U svojoj prvoj godini života dijete je ovisno o drugima. Ukoliko se djetetove potrebe zadovolje ono će razviti pozitivno socijalno usmjerenje i povjerenje u ljude. Dijete čije su potrebe zadovoljene razvit će se u sigurne, sretne osobe, pune povjerenja te će biti otvorene za druge osobe. Suprotno tome razviti će se nesigurne i nepovjerljive osobe. Vrline (ego – snage) koje se pojavljuju kod djeteta su nada i vjera (Vizek Vidović i sur., 2003).

Autonomija – sram i sumnja javlja se kod dojenčeta koje postaje svjesno i prelazi iz razdoblja u kojem su ga tretirali kao bebu u razdoblje u kojem se prema njemu odnose kao prema djetetu koje je sposobno za samokontrolu te postaje sposobno za pridržavanje određenih pravila. Ako roditelji na vrijeme postavljaju pravila i traže od djeteta da se toga pridržava, dijete će se tom načinu prilagoditi bez većih problema. Ukoliko roditelji postavljaju pravila prerano te uz to koriste nagrade i kazne, djeca se mogu početi osjećati potpuno ovisnima o roditeljima. Dijete razvija osjećaj volje, samokontrole i hrabrosti koje ujedno predstavljaju i ego vrline ovog razdoblja (prema Vizek Vidović i sur., 2003).

U fazi *inicijative – krivnje* djeca razvijaju interes za istraživanjem svojih sposobnosti. Ovo je doba kada djecu počinje zanimati vanjski svijet, ono što se događa izvan njihove obitelji. Ako roditelji djetetu daju podršku ono će se razviti u osobu sa samopouzdanjem i biti spreman za iskušavanje novih stvari. Međutim, ako djetetove inicijative rezultiraju neuspjehom, dijete

može postati zakočeno te ne može razviti svoju sigurnost i samopouzdanje. Ako se djetetove inicijative nastave promatrati kao neuspjeh ono može početi osjećati anksioznost (prema Vizek Vidović i sur., 2003). Optimalno rješenje krize ovog razdoblja rezultira svrhom kao novom ego vrlinom.

Faza *marljivosti – inferiornosti* počinje se javljati u razdoblju kada dijete kreće u školu. Od njega se očekuje da se nauči suočavati sa obavezama koje je dužan obaviti te zahtjevima škole. U ovoj fazi dijete mora naučiti surađivati. Početni uspjeh motivira dijete za daljnji napredak u budućnosti. Glavna vrlina ove faze je kompetentnost ili sposobnost koju dijete stječe prilikom uspješnog obavljanja školskih i drugih obveza i dužnosti (prema Vizek Vidović i sur., 2003).

Kriza *identiteta – konfuzija identiteta* događa se kada adolescenti počinju preispitivati svoje vrijednosti. Počinju shvaćati da su neke vrijednosti u suprotnosti jedna s drugom te da ono što odrasli govore često nije u skladu s onim što zapravo rade. Ego vrlina koja se razvija optimalnim rješavanjem krize ovog razdoblja (formiranjem identiteta) je vjernost i odanost. U ovoj fazi adolescenti otkrivaju sebe, svoje želje, osjećaje i razmišljanja kako bi mogli znati što uistinu traže, te kako bi mogli ostati odani sebi i svojim promišljanjima (Vizek Vidović i sur., 2003).

U kasnijoj adolescenciji javlja se želja za ostvarivanjem bliskog odnosa s jednom osobom, stvaranje ljubavne veze, najčešće sa osobom suprotnog spola te se ta faza prema Eriksonu naziva fazom *intimnosti – izolacije*. Osobe koje imaju samopouzdanja lakše stupaju u kontakt sa osobom suprotnog spola te znaju što žele dok pojedinci koji nisu dovoljno razvili svoje samopouzdanje teže stupaju u kontakt sa drugim osobama upravo zbog nedostatka sigurnosti u samoga sebe. Vrlina ega koja se stječe u ovoj fazi je ljubav i privrženost te si osobe postavljaju pitanja poput: „Jesam li spreman živjeti i dijeliti budućnost s nekim?“ (prema Vizek Vidović i sur., 2003).

Generativnost – stagnacija je faza koja se javlja u srednjoj odrasloj dobi, odnosno u dobi kada su ljudi zaokupljeni odgojem svoje djece i sa željom da nešto ostave iza sebe. Osobe koje uspješno razriješe ovu krizu, osjećaju zadovoljstvo kad mogu pridonijeti razvoju drugih. One osobe kojima to ne uspijeva stagniraju. Kod osoba se često javlja briga za sebe i osobe koje ih okružuju koja je ujedno i vrlina koja pripada ovoj fazi (prema Vizek Vidović i sur., 2003).

Integritet – očaj posljednja je faza psihosocijalnog razvoja Erika Eriksona te se odnosi na stupanj u kojem se osoba koja stari može prilagoditi i prihvatiti činjenicu da ju očekuje smrt. Osobe koje ne uspiju prihvatiti činjenicu o smrti razvijaju snažne strahove te padaju u očaj. Glavna ego vrlina koja obuhvaća ovu fazu jest mudrost koju osoba posjeduje (prema Vizek Vidović i sur., 2003).

1.3. GLAZBA

Riječ glazba potječe od grčke riječi *mousikê* koja je pak izvedena iz riječi *mousa* (muza) dok se svijetom proširila iz latinske riječi *musica*. Za glazbu se može reći da je umjetnost koja se izražava pjevanim i sviranim tonovima, raznim zvukovima i pauzama između zvukova koji zatim čine jedinstvenu cjelinu. Glazba je fina umjetnost koja oplemenjuje čovjeka, razvija osjećaj za red i ljepotu, te je njezin cilj estetika koja djelu daje mogućnost da postane lijepo. Glazba se može podijeliti na *vokalnu glazbu*, *instrumentalnu glazbu* te *vokalno – instrumentalnu glazbu*. Vokalna glazba se izvodi bez pratnje instrumenta te se još naziva i *a cappella* glazba. Upravo se vokalna glazba javlja prva iz razloga što je glas prvi dostupni instrument kojim se čovjek mogao koristiti. Instrumentalna glazba je naziv za svaki oblik glazbe koji je stvoren na instrumentu odnosno na nekom glazbalu. Vokalno – instrumentalna glazba odnosi se na kombinaciju vokalne i instrumentalne glazbe, odnosno vokalno – instrumentalnu glazbu tvore ljudski glas te instrument.

Glazba je umjetnost koju ljudi vole upravo zbog osjećaja ugone i poboljšanja kvalitete života. Njome je moguće izraziti osjećaje poput ljubavi, tuge i drugih. Glazba je postala sastavnim dijelom čovjekova života i odgoja. U samom početku s glazbom se dijete upoznaje samo osjetilom sluha, a s vremenom se tome pridodaje glazbeno opismenjivanje, slušanje glazbe, sviranje i mnogi muzikološki sadržaji. Glazba je neizostavan dio okoline pojedinaca te ima raznolike psihološke funkcije (Reić Ercegovac i Dobrota, 2011).

Kako u jeziku tako i u glazbi postoje određena pravila. U rečenice je moguće dodavati i izbacivati riječi i mišljenja, a na jednak način se može raditi i s glazbom. Glazbeno djelo moguće je mijenjati umetanjem fraza, no moguće je izmjenjivati i melodiju. Glazba je komunikacijski medij koji pošiljatelj šalje primatelju. U ovom slučaju pošiljatelj može biti izvođač, a primatelj je slušatelj glazbenog djela (Dobrota, 2012). Glazba mijenja i glazbenika i slušatelja. Promatrajući osobe koje slušaju glazbu moguće je vidjeti kako glazba utječe na raspoloženje i potiče na kretanje. Slušanje glazbe uglavnom potiče pozitivno raspoloženje, a glazba često služi i kao poticaj u radu. Pojedinci za vrijeme obavljanja posla slušaju glazbu kao poticaj za lakše i učinkovitije obavljanje posla.

1.3.1. GLAZBENE SPOSOBNOSTI

Osnovni element glazbene sposobnosti je upravo sposobnost doživljavanja i zapažanja osobitosti glazbe i njezinih značajki poput visine tonova, ritma, jakosti i boje zvuka. Drugi element glazbene sposobnosti je sposobnost zapamćivanja glazbenih dojmova dok je treći element sposobnost ponavljanja pjevanjem ili sviranjem zadanog glazbenog predloška (Šulentić-Begić 2012).

Za termin glazbene sposobnosti postoji još nekoliko termina koji se odnose na navedenu sposobnost poput *glazbene sklonosti*, *glazbenog talenta*, *muzikalnosti*. Često se može čuti da kada osoba ne može točno i čisto otpjevati glazbeni predložak da se za nju kaže kako nije glazbeno sposobna. No, to nije uvijek točno. Biti glazbeno sposoban znači imati osjećaj za intonaciju, biti sposoban uočiti tempo i dinamiku, imati sposobnost pamćenja glazbenih cjelina, znati prepoznati melodiju, prepoznati razlikovanje visina u pjesmi/skladbi. Prethodno navedenim može se zaključiti da svatko od nas posjeduje nešto od navedenoga te da su svi glazbeno sposobni na određeni način, odnosno imaju glazbene sposobnosti razvijene u određenom stupnju.

Ponašanje djeteta se mijenja kada je, tijekom trećeg tromjesečja trudnoće, izloženo glazbi te je vrlo osjetljivo na visinu i opseg tonova i, uz to, reagira na različite glazbene stilove. U prvim mjesecima svog života, djeca su sposobna razlikovati visine tonova. U dobi od tri mjeseca djeca mogu ponoviti određene tonove sa velikim stupnjem točnosti. Djeca u dobi od šest mjeseci mogu razlikovati tonske odnose u širokom spektru glazbenih ljestvica. Dojenčad po prvi puta pokušava pjevati u dobi od osam mjeseci a sa navršenih godinu dana pokazuje sposobnost ponavljanja tonova različitih visina (Šulentić Begić, 2012). Nasljedni čimbenici utječu na razvoj glazbenih sposobnosti, ali njihovom razvoju doprinose i okolinski čimbenici.

Ukoliko dijete živi u okolini u kojoj je glazba zastupljena vjerojatno će i ono razvijati glazbene sposobnosti i afinitet prema glazbi. Dijete koje pak dolazi iz obitelji koja glazbu ne stavlja u svoju svakodnevicu ne smije se proglasiti glazbeno nesposobnim te odgajatelji i učitelji primarnoga obrazovanja trebaju učenika glazbeno potaknuti i razvijati glazbene sposobnosti. To je moguće učiniti uključivanjem u pjevački zbor, plesnu skupinu ili neku drugu glazbenu aktivnost.

1.3.2. GLAZBENE PREFERENCIJE

LeBlanc (1981) je osmislio teorijski model glazbenih preferencija koji prikazuje hijerarhiju varijabli koje utječu na glazbene preferencije. LeBlancov model sadrži osam razina. Najniže razine (od četvrte do osme) uključuju podražaj te kulturne i osobne čimbenike koji utječu na kretanje informacija do mozga slušatelja gdje će se dobivena informacija obraditi. Varijable na tim razinama nazivaju se varijablama utjecaja dok su varijable na najvišim razinama (od prve do treće) odgovor na varijable utjecaja. Prva, druga i treća razina modela obuhvaća obradu ulazne informacije i u skladu s tim slušatelj djeluje na način da prihvaća ili odbacuje podražaj (Dobrota, 2012). Osmu razinu u hijerarhiji varijabli obuhvaća devet varijabla koje utječu na ulaznu informaciju. Četiri varijable su povezane sa samim sadržajem a to su *fizičke osobine podražaja, složenost podražaja, referentno značenje podražaja i kvaliteta izvedbe* dok ostalih pet govori o kulturnim utjecajima na ulazne podatke a to su *mediji, skupina vršnjaka, obitelj, pedagozi i autoriteti te slučajno uvjetovanje*. Na sedmoj, šestoj i petoj razini nalaze se varijable inhibicije koje blokiraju ili izobličavaju ulaznu informaciju. Takve razine uključuju *fiziološke uvjete* (sedma razina), *osnovnu pozornost* (šesta razina) i *afektivno stanje* (peta razina). Četvrta razina hijerarhije varijabli se odnosi na karakteristike slušatelja koje utječu na obrađivanje primljenih informacija a obuhvaća *slušnu osjetljivost, glazbenu sposobnost, glazbenu poduku, osobnost, spol, etničku pripadnost, socioekonomski status, sazrijevanje i pamćenje*. Treća razina označava početak slušateljeva djelovanja. Na ovoj razini se obrađuju podaci koje je slušatelj primio. Druga razina se sastoji od četiri varijable a to su *odluka o preferencijama, daljnja istraživanja podražaja ili okoline, ponovljeno uzorkovanje, intenziviranje pozornosti*. Na ovoj razini se odlučuje jesu li slušatelju potrebna dodatna iskustva kako bi mogao formirati prosudbe. Ukoliko su prosudbe formirane, informacija kreće prema prvoj razini koja se sastoji od četiri varijable. Varijable prve razine su *odbacivanje, prihvaćanje, ponavljanje podražaja, intenziviranje pozornosti* te ih se prihvaća ili odbija. Osmu razinu modela odnosi se na *glazbu i okolinu* dok se treća, četvrta, peta, šesta i sedma odnose na *aktivnost samog slušatelja* (Dobrota, 2012). Rezultati istraživanja koje su provele Dobrota i Reić Ercegovac (2009) potvrdili su utjecaj sociodemografskih varijabli na glazbene preferencije slušatelja te na poznavanje glazbenih stilova. Glazbeni ukus sudionika u tom istraživanju bio je najviše orijentiran prema popularnoj glazbi što je i bilo očekivano s obzirom na adolescentsku dob.

1.3.3. GLAZBENI UKUS

Glazbeni ukus predstavlja stabilnu i dugoročnu, odnosno dispozicijsku afektivnost prema glazbi i glazbenim izričajima dok se glazbene preferencije odnose na kratkoročne procjene sviđanja (Mirković-Radoš, 1996, prema Reić Ercegovac i Dobrota, 2011). Glazbeni ukus smatra se jednom od odrednica pripadnosti određenoj socijalnoj grupi te značajkom grupnog identiteta (Tekman i Hortacsu, 2002, prema Reić Ercegovac i Dobrota, 2011). Poznato je da djeca i rani adolescenti preferiraju popularnu glazbu u odnosu na ostale glazbene izričaje koji su im manje dostupni i manje poznati. Glazbeni ukus moguće je definirati kao sposobnost osjećanja za umjetnički vrijedno, sposobnost suđenja o estetskim predmetima (Šulentić-Begić, 2009). Estetski odgojena osoba treba biti osposobljena estetski prosuđivati odnosno prepoznati „lijepo“. Prvi moderni estetičar glazbe Hanslick kritizira „estetiku osjećaja,“ po kojoj se glazba doživljava kao prijenosnik osjećaja. On govori da sva ljepota leži u glazbenim notama i tonovima odnosno u samoj glazbi (Šulentić-Begić, 2009). U tom kontekstu, popularna glazba kakvoj su danas djeca okrenuta, ne odgaja estetski te je potrebno u okviru glazbene nastave uključivati što više klasičnih djela i drugih glazbenih izričaja koji će svojom vrijednosti doprinijeti glazbenoj izgradnji učeničkog ukusa (prema Šulentić-Begić, 2009).

Postavlja se pitanje kakvu glazbu danas djeca vole slušati, odnosno kakav je njihov glazbeni ukus? Moguće je zaključiti da se glazbeni ukus djece značajno promijenio u odnosu na neka prošla vremena što je odgovornost, kako slušatelja glazbe, tako i izvođača i skladatelja s obzirom na to kakvu vrstu glazbe nameću. Razvoj tehnologije omogućuje djetetu ili mladoj osobi da lakše i brže dođe do one vrste glazbe koja ju zanima pa današnja djeca, koju Prensky naziva „digitalnim urođenima“ vrlo lako pronalaze različite vrste glazbe i žanrova. Moguće je uočiti veliku zastupljenost slušanja turbofolk glazbe ili tzv. „narodnjačke“ glazbe, a treba napomenuti kako dio domaćih glazbenika svoje pjesme koje pripadaju zabavnom ili popularnom stilu izvide na način koji podsjeća na tzv. „narodnjačku glazbu“.

Gotthardi Pavlovsky (2014) je istraživao ulogu turbofolk glazbe ili tzv. narodnjaka u Hrvatskoj te navodi da takvu vrstu glazbe slušaju pojedinci sasvim različitih sociodemografskih značajki kao i da takva vrsta glazbe ima dugu povijest na ovim područjima.

Moguće je da turbofolk glazba u Hrvatskoj ima veliku popularnost zbog njezinog komercijalnog značenja, a čini se da je danas teško raspoznati domaću popularnu i turbofolk glazbu jer su granice između njih sve manje, a način izvođenja pjesama postaje sličniji. Zabavna glazba je također veoma zastupljena na našim područjima i ima dugu tradiciju. Zabavnoj glazbi pripadaju glazbena djela koja su namijenjena zabavi i razonodi. Lako ju je prepoznati upravo po njenoj jednostavnoj melodiji koju je vrlo lako zapamtiti isto kao i pjevni refren te je odlična za plesna druženja. Za razliku od tzv. „narodnjačke“ i zabavne glazbe, djeci je nešto manje poznata klasična ili umjetnička glazba kojoj su najčešće izložena u školskom kontekstu.

1.3.4. ADOLESCENCIJA

Adolescencija je razdoblje velikih promjena u razvoju pojedinca koje se očituju na tjelesnoj, emocionalnoj, kognitivnoj, socijalnoj i moralnoj razini. Pubertet kojim započinje razdoblje adolescencije se odnosi na fizičke promjene u razvoju pojedinca, a pojavljuje se između 10. i 13. godine. Nadalje, adolescencija se smatra razdobljem u životu pojedinca u kojem on doživljava vrhunac snage, brzine te izdržljivosti. Osim promjena koje se javljaju u ponašanju, prihvaćaju se i ustaljeni načini ponašanja koji se prenose kulturom te pojedinci dolaze do faze odabiranja životnih stilova. Prijatelji imaju značajnu ulogu u razdoblju adolescencije, a posebno grupa vršnjaka koja je za adolescente izvor ideja, druženja i zabave. Vrijeme provedeno s prijateljima značajno se povećava u odnosu na vrijeme provedeno s obitelji (Vizek Vidović i sur. 2003).

Fizičke promjene u pojedinaca započinju sam proces ulaska u adolescentsku dob. Djevojke se s adolescencijom susreću u prosjeku dvije godine ranije od dječaka, no u posljednjih nekoliko desetljeća adolescentska dob se općenito snižava (Rudan, 2004). Ovo razdoblje podrazumjeva promjene poput pazušne dlakavosti, produbljivanje glasa, rasta dlaka na licu, prsima, nogama i podlakticama u dječaka dok se kod djevojčica također javlja pazušna dlakavost te širenje bokova. Adolescent se počinje ponovno upoznavati sa svojim tijelom i shvaćati da je ono sada razvijenije, snažnije i reproduktivno sposobno.

Kognitivne promjene obuhvaćaju upoznavanje svijeta koji se bitno razlikuje od svijeta njihovog djetinjstva. Adolescenti počinju sagledavati i upoznavati se sa svojim unutarnjim svijetom, preispituju svoja mišljenja, osjećaje. U ovom razdoblju roditelji više ne predstavljaju osobe koje su bile idoli svojoj djeci, već postaju „obične“ osobe sa svim svojim manama i vrlinama što može biti teško iskustvo i za roditelje i za adolescente i jedan od razloga učestalijih konflikata.

Adolescencija se često opisuje kao prijelazno razdoblje koje vodi iz djetinjstva u odraslu dob (Rudan, 2004). Najčešće se adolescencija dijeli u podfaze: *ranu, srednju i kasnu adolescenciju*. Rana adolescencija obuhvaća dob između 10 i 14 godina. To je razdoblje kada djeca primjećuju fizičke promjene. Rani adolescent razmišlja o značenju života, prolaznosti vremena te smrti koju kao dijete ne razumije. Prihvaćanje promjena koje donosi rana adolescencija može predstavljati veliki pritisak koji može dovesti do preuranjene seksualne aktivnosti ili do uporabe opojnih sredstava.

Srednja adolescencija je razdoblje između 15 i 18 godina te je razdoblje u kojem pojedinac postaje vezan za vršnjake. Adolescenti srednje dobi žive isključivo u sadašnjosti te nisu zainteresirani za prošlost niti za budućnost. Novi odnosi za kojima adolescent traga su odnosi s vršnjacima, muškim i ženskim (Rudan, 2004). Kasna adolescencija obuhvaća razdoblje od 19 do 22 godine života. Kasni adolescenti počinju promatrati sebe i nastoje zadovoljiti svoje potrebe, te često razmišljaju o svojoj budućnosti. Nastoje se oblikovati prema osobinama koje zamjećuju u odraslih osoba koje su im uzor.

1.3.5. ADOLESCENTI I GLAZBA

Glazba ima važnu ulogu u osobnom i društvenom životu adolescenata. Proveden je velik broj istraživanja kojima se pokušalo utvrditi zašto je glazba toliko važna u životu mladih i kako adolescenti aktivno koriste glazbu da bi zadovoljili određene društvene, emocionalne i razvojne potrebe (Arnett, Larson, Offer, 1995; Rubin, 1994). Takva istraživanja uglavnom polaze od pretpostavke da glazbene preferencije reflektiraju vrijednosti, konflikte i razvojne probleme s kojima se mladi suočavaju. North, Hargreaves, O'Neill, (2000) su istražili važnost glazbe za engleske adolescente te razloge zbog kojih oni slušaju i izvode glazbu. Rezultati su pokazali da glazba ima važnu ulogu u životu adolescenata budući da im bavljenje glazbom (1) omogućuje „portretiranje“ sebe prema vanjskom svijetu i (2) zadovoljava njihove emocionalne potrebe. Tarrant i North (2000) su istraživali razloge zbog kojih engleski i američki adolescenti slušaju glazbu. Faktorskom analizom dobivena su tri faktora koja objašnjavaju 60,3% varijance, i to: (1) slušanje glazbe zbog „samoaktualizacije“; (2) slušanje glazbe za ispunjavanje emocionalnih potreba; (3) slušanje glazbe za ispunjavanje društvenih potreba.

Glazbene preferencije imaju značajnu ulogu i u sklapanju adolescentskih prijateljstava (Rentfrow i Gosling, 2006), što se može objasniti na različite načine. Prvo, prema *Teoriji društvenog identiteta (Social Identity Theory)* (Tajfel, 1978) pojedinci stječu društveni identitet iz skupine kojoj pripadaju pa slijedom toga usvajaju slične preferencije i navike kao i članovi te skupine, kako bi ojačali samopoštovanje i osjećaje pripadanja skupini. Budući da adolescentske glazbene preferencije često čine temelj vršnjačkih skupina (Brown, Eicher, i Petrie, 1986), a glazbene preferencije smatraju se važnom dimenzijom društvenog identiteta adolescenata (Tarrant, North, i Hargreaves, 2001), *Teorija društvenog identiteta* sugerira da prijatelji adolescenti imaju slične glazbene preferencije budući da usvajaju glazbene preferencije jedni od drugih.

Drugo, prema *Teoriji privlačenja sličnosti (eng. similarity-attraction hypothesis)* (Byrne, 1971) najviše se privlače oni pojedinci koji imaju slične stavove i vrijednosti, ponašanja i osobine ličnosti (Morry, 2005). Budući da se glazbene preferencije adolescenata često reflektiraju putem njihove odjeće, frizure i ponašanja povezanog s određenim glazbenim stilom (Christenson i Roberts, 1998), moguće je očekivati da će sličnost glazbenih preferencija imati važnu ulogu u formiranju prijateljstava.

Prema *Teoriji zadovoljenja potreba* (eng. *Uses and gratification approach*) ljudi biraju različite medije ovisno o osobinama ličnosti (Arnett, 1995; Arnett i sur. 1995). Slijedom toga, slušatelji gravitiraju prema određenoj vrsti glazbe jer imaju određene osobine ličnosti, probleme i potrebe koje reflektira izabrana glazba ili koje ta glazba zadovoljava.

2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi odnos osobina ličnosti i glazbenog ukusa djece (ranih adolescenata) osnovnoškolske dobi.

Sukladno cilju određeni su sljedeći problemi:

1. utvrditi razlike u glazbenom ukusu učenika četvrtih i šestih razreda;
2. ispitati povezanost glazbenog ukusa i osobina ličnosti;
3. ispitati razlike između učenika četvrtih i šestih razreda u vremenu slušanja glazbe, te stavu prema narodnoj glazbi i utjecaju glazbene nastave na glazbeni ukus.

3. METODA ISTRAŽIVANJA

3.1. UZORAK

U istraživanju je sudjelovalo 164 sudionika, učenika četvrtih (N=91) i šestih razreda (N=73) jedne osnovne škole iz Splita.

3.2. INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

U istraživanju je primijenjen instrument konstruiran za potrebe ovog istraživanja. Sastojao se od dva dijela, *Upitnika slušanja glazbe* i *Upitnika preferencija slušanja različitih glazbenih izvođača*. Upitnik slušanja glazbe sastojao se od sedam pitanja zatvorenog tipa kojima su prikupljeni podaci o navikama slušanja glazbe, i to vrsti glazbe koju sudionici slušaju, vole li slušati glazbu, stav prema narodnoj glazbi, vrijeme slušanja glazbe i sl.

Upitnik preferencija različitih izvođača sastojao se od 33 izvođača različitih glazbenih žanrova za koje su sudionici procjenjivali koliko im se sviđaju, odnosno koliko ih često slušaju. To su procjenjivali na skali od 5 stupnjeva pri čemu je 1 značilo uopće ga/ju ne slušam, a 5 obožavam ga/ju slušati. Rezultati faktorske analize i psihometrijske značajke formiranih podskala prikazane su u Tablici 2.

U istraživanju je korišten i *EPQ Junior – Eysenckov upitnik ličnosti za djecu* namijenjen ispitivanju osobina ličnosti za djecu u dobi od 7 do 15 godina. Zadatak sudionika je da na svaku tvrdnju odgovore sa da ili ne. Bodovanje se obavlja primjenom ključa za bodovanje (šablona) čime se dobiva ukupni rezultat za skalu ekstraverzije, neuroticizma i psihoticizma. U Tablici 3. prikazani su rezultati sudionika istraživanja na navedenim skalama, odnosno osobinama ličnosti.

Tablica 2. Faktorska struktura *Upitnika preferencija slušanja različitih glazbenih izvođača* te psihometrijske značajke podskala

izvođač	F1	F2	F3	F4	F5
Severina	.23	.02	-.01	.68	.15
Jelena Rozga	.14	-.03	.06	.78	.11
Magazin	.16	.09	.16	.73	.11
Nives Celzijus	.41	.25	.14	.52	-.07
Lidija Bačić	.26	.16	-.05	.69	-.03
Nina Badrić	.07	.29	.09	.59	.32
Željko Bebek	.07	.68	.01	.14	.15
Daleka obala	-.08	.41	.26	.05	-.05
Giuliano	-.01	.56	.09	.26	.35
Hladno pivo	-.12	.56	.43	-.06	-.07
Mate Mišo Kovač	.07	.78	.02	.08	.12
Mladen Grdović	.05	.73	.19	.03	.04
Oliver Dragojević	.02	.61	-.06	.04	.24
Mile Kitić	.70	.11	.25	.08	.14
Dara Bubamara	.78	-.02	.08	.23	-.01
Mitar Mirić	.82	-.02	.16	-.04	.09
Dragana Mirković	.77	.03	.11	.10	.05
Ceca	.62	.20	.10	.24	.17
Ana Nikolić	.82	-.04	.13	-.07	.15
Boban Rajović	.85	.00	.06	.09	.08
Seka Aleksić	.71	.12	.16	.15	-.03
Hanka Paldum	.64	.15	.15	.17	.06
Avicii	.19	-.07	.33	-.21	.43
Robbie Williams	.17	.19	.23	-.04	.62
Pharell Williams	.12	.17	.17	-.01	.70
Bruno Mars	.15	.09	.03	.12	.69
Michael Jackson	-.00	.18	.17	.02	.61
Iggy Pop	.13	.01	.63	.12	.18
Kurt Cobain	.27	.04	.82	.00	.14
Elton John	.30	.10	.82	-.03	.17
Bruce Springsteen	.29	.10	.81	.10	.16
Janis Joplin	.28	.10	.82	.07	.15
<i>postotak objašnjene varijance (%)</i>	16%	10%	10%	9%	10%
<i>Cronbach α</i>	.91	.83	.91	.84	.78
<i>M (sd)</i>	13.63 (5.78)	16.26 (5.49)	7.74 (4.00)	16.01 (5.03)	13.51 (5.21)
<i>raspon</i>	9-45	7-34	5-25	6-30	5-25
<i>prosječna r među česticama</i>	.57	.42	.72	.47	.42

Tablica 3. Rezultati sudionika na upitniku EPQ Junior

Osobine ličnosti	M	sd	raspon
Ekstraverzija	16.81	2.81	8-22
Neuroticizam	11.77	2.81	2-19
Psihoticizam	2.66	2.25	0-10

Upitnik preferencija slušanja glazbe različitih izvođača pokazao je relativno čistu faktorsku strukturu pri čemu je jedan izvođač imao visoko zasićenje na jednom faktoru, a nisko na ostalima. U nekoliko slučajeva izvođači su imali značajno zasićenje na još jednom faktoru (Nives Celzijus, Nina Badrić, Giuliano, Hladno pivo i Elton John), no uvršteni su u faktor na kojem su imali veće zasićenje. S obzirom na dobivenu faktorsku strukturu, formirano je nekoliko podskala koje su pokazale uglavnom visoke koeficijente pouzdanosti. Prvi se faktor tako odnosi na slušanje turbo-folk glazbe, drugi na zabavnu glazbu, treći na stranu pop-rock glazbu, četvrti na domaće lakoglazbene note, a peti na stranu popularnu glazbu. Ukupni rezultati za preferencije slušanja tih pet glazbenih izričaja formirani su kao sume procjena na česticama (izvođačima) koji su činili pojedine podskale.

3.3. POSTUPAK

Istraživanje je provedeno u ožujku 2015. godine uz suglasnost ravnatelja škole, učitelja/učiteljica razredne nastave i razrednika/razrednica šestih razreda. Ispitivanje je anonimno, a provedeno je grupno, za svaki od ukupno 8 razreda posebno. Ispitivač je na početku učitelju/učiteljici, odnosno razredniku/razrednici objasnio kako se radi o provedbi istraživanja u svrhu istraživanja za izradu diplomskog rada te da dobiveni rezultati neće biti korišteni u druge svrhe izuzev znanstveno-istraživačkih. Učenicima je rečeno da trebaju samostalno riješiti dva upitnika. Postupak ispunjavanja upitnika trajao je ukupno 30 minuta. Ispunjavanje upitnika provodilo se na satu razrednika.

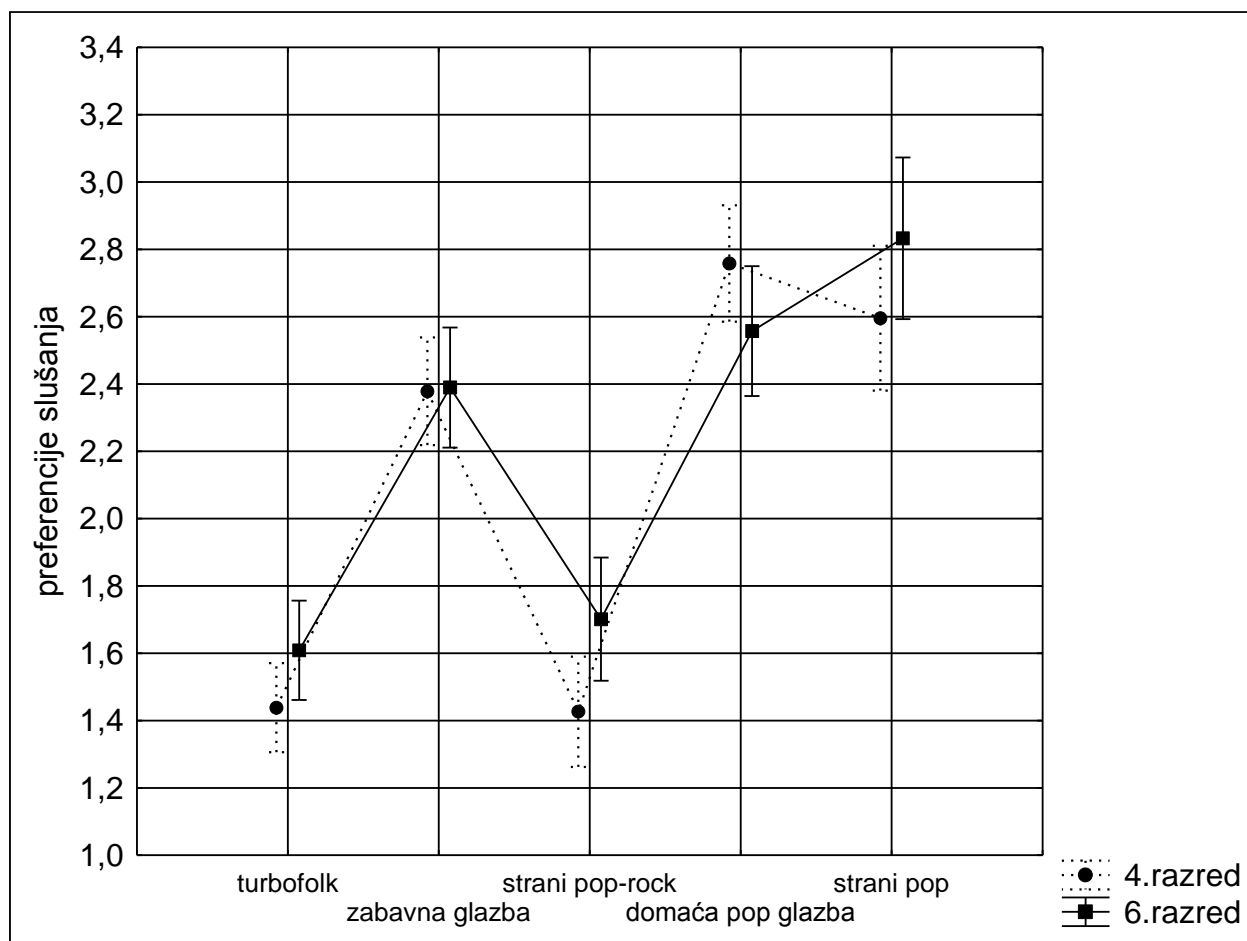
Netom prije rješavanja upitnika učenicima je dana detaljna uputa za rješavanje svakog pojedinog zadatka.

Uputa za prvi upitnik koji se odnosi na ispitivanje ličnosti glasila je: „Ovaj upitnik sadržava pitanja na koja trebate zaokružiti odgovor *da* ukoliko se slažete sa navedenom tvrdnjom, odnosno *ne* ukoliko se ne slažete. Svatko rješava upitnik za sebe kako bismo mogli dobiti pouzdane rezultate.“

Uputa za drugi upitnik koji je ispitivao glazbeni ukus glasila je: „U ovom upitniku nalaze se pitanja koja se odnose na vaš glazbeni ukus. Upitnik sadržava pitanja na koja trebate samo zaokružiti jedan od ponuđenih odgovora. U tablicama u kojima se nalaze imena glazbenika trebate svakog od njih ocijeniti ocjenom od 1 do 5, a ocjena se odnosi na to koliko ga/ju često slušate i volite slušati. Ocjena 1 označava da uopće ne slušate navedenog glazbenika i da ga ne volite slušati, dok ocjena 5 označava da obožavate slušati navedenog glazbenika“.

4. REZULTATI I RASPRAVA

Kako bi se ispitale razlike u preferencijama slušanja glazbe između učenika četvrtih i šestih razreda, provedena je analiza varijance s ponovljenim mjerenjima i razredom kao nezavisnom varijablom čiji su rezultati prikazani na Slici 3 i Tablici 4.

Slika 3. Preferencije slušanja različitih glazbenih izričaja s obzirom na dob

Tablica 4. Rezultati dvosmjerne analize varijance s ponovljenim mjerenjima za preferencije slušanja različitih glazbenih stilova s obzirom na dob

razred	vrsta glazbe	M	sd	N
4.	turbofolk	1.44	.07	91
4.	zabavna glazba	2.38	.08	91
4.	strani pop-rock	1.43	.08	91
4.	domaća pop glazba	2.76	.08	91
4.	strani pop	2.60	.11	91
6.	turbofolk	1.61	.07	73
6.	zabavna glazba	2.39	.09	73
6.	strani pop-rock	1.70	.09	73
6.	domaća pop glazba	2.56	.09	73
6.	strani pop	2.83	.12	73
	F_{razred}	1.30	df=1,162	p=.255
	$F_{\text{vrstaglazbe}}$	116.50	df=4,648	p=.000
	$F_{\text{interakcija}}$	3.31	df=4,648	p=.012

Iz Tablice 4. i Slike 3. vidljivo je da nema značajnih razlika u preferencijama slušanja između učenika četvrtih i šestih razreda, dok je vrsta glazbe značajno utjecala na procjene preferencija. Tako su, u skladu s očekivanjima, među učenicima najomiljeniji domaći i strani pop, dok najmanje slušaju turbo-folk glazbu i strani pop-rock. Dobiveni rezultati mogu se usporediti s rezultatima koje su dobile Dobrota i Reić Ercegovac (2009.) koji su također potvrdili kako je glazbeni ukus učenika najviše orijentiran prema popularnoj glazbi, odnosno prema domaćem i stranom popu. Rezultati nisu iznenađujući s obzirom na to da se učenici osnovnoškolske dobi najčešće susreću upravo s ovakvom vrstom glazbe koja im je najpristupačnija i namijenjena upravo glazbenim očekivanjima mlađe populacije.

Tablica 5. Matrica korelacija varijabli u istraživanju

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1. razred	1.00								
2. turbofolk	0.13	1.00							
3. strani pop	0.11	0.29**	1.00						
4. domaća pop glazba	-0.12	0.44**	0.19*	1.00					
5. strani pop-rock	0.17*	0.46**	0.46**	0.22**	1.00				
6. zabavnaglazba	-0.01	0.20*	0.31**	0.34**	0.23**	1.00			
7. psihoticizam	0.05	-0.15	-0.07	-0.08	-0.09	-0.14	1.00		
8. ekstraverzija	-0.04	-0.03	-0.00	0.01	-0.05	0.03	0.05	1.00	
9. neuroticizam	0.32**	0.18*	0.09	-0.15	0.19*	-0.05	0.02	-0.07	1.00

* $p < .05$; ** $p < .01$

Iz Tablice 5. je vidljivo da postoji značajna povezanost između neuroticizma i preferencija slušanja turbofolk glazbe te između neuroticizma i preferencija slušanja strane pop rock glazbe pri čemu sudionici s većim rezultatima na neuroticizmu iskazuju veću sklonost slušanju tih glazbenih izričaja. Povezanost između neuroticizma i slušanja glazbe uglavnom se odnosi na emocionalno regulirajuću ulogu glazbe pri čemu bi emocionalno nestabilniji pojedinci bili skloniji koristiti glazbu u svrhu emocionalne regulacije i regulacije raspoloženja (Chamorro-Premuzic i Furnham, 2007). Moguće je da spomenuti glazbeni stilovi bolje ispunjavaju tu ulogu emocionalno nestabilnijim pojedincima.

Ekstraverzija i psihoticizam nisu se pokazali značajno povezanim sa slušanjem niti jedne vrste glazbe. Ti rezultati nisu u skladu s rezultatima ranijih istraživanja u kojima je utvrđena značajna veza između ekstraverzije i preferencije plesno-ritmičnih glazbenih stilova, uključujući popularnu glazbu (Reić Ercegovac i Dobrota, 2011).

Tablica 6 . Razlike u osobinama ličnosti s obzirom na dob

	M (4. r.)	M (6. r.)	sd (4. r.)	sd (6. r.)	t	df	p
Psihoticizam	2.64	2.67	2.38	2.11	-.06	162	.95
Ekstraverzija	16.91	16.68	2.48	3.17	.51	162	.61
Neuroticizam	10.63	13.19	3.83	3.75	-4.30	162	.00

Iz Tablice 6. je vidljivo da učenici šestog razreda u odnosu na učenike četvrtog razreda iskazuju značajno veći stupanj neuroticizma, dok kod ostalih osobina ličnosti nema značajnih razlika s obzirom na dob. Budući da je za pojavu neurotičnih simptoma odlučujući faktor izloženost stresu (Fulgosi, 1981), moguće je da su stariji učenici upravo zbog ulaska u adolescenciju, suočavanja s promjenama koje to razdoblje nosi, a i sve većim zahtjevima u školskom kontekstu, izloženiji stresu koji aktivira određene neurotične fenomene.

Vrijeme slušanja glazbe

Gotovo svi sudionici su izjavili da vole slušati glazbu (155 od ukupno 164). S obzirom na udio vremena u danu u kojem slušaju glazbu, 43% sudionika sluša glazbu oko sat vremena na dan, manje od jednog sata njih 29%, a više od jednog sata 27% sudionika. Pri tome je utvrđena značajna razlika između učenika četvrtih i šestih razreda ($\chi^2=6.20$; $df=2$; $p=.045$) te se, suprotno očekivanjima, pokazalo da mlađi učenici nešto više u prosjeku dnevno slušaju glazbu. Iako je za očekivati da glazba s odrastanjem zauzima sve važnije mjesto u životu mladih s vrhuncem u doba adolescencije, rezultati ovog istraživanja pokazuju suprotno. Moguće je da su stariji učenici preokupirani školskim i drugim obvezama što im ostavlja manje vremena za slušanje glazbe, a treba napomenuti i da ukupno vrijeme slušanja glazbe koje su sudionici naveli u ovom istraživanju nije posebno obimno budući da ih svega jedna četvrtina sluša glazbu više od sat vremena dnevno.

Narodna glazba

Među vrstama glazbe koju slušaju, 7.3% sudionika je odabralo narodnu glazbu. Na pitanje kakav je njihov stav prema narodnoj glazbi, 30% sudionika je iskazalo pozitivan stav, 50% negativan, a 20% sudionika neutralan. Provedena analiza je pokazala da pozitivniji stav prema narodnoj glazbi imaju stariji učenici u odnosu na učenike četvrtih razreda (hi-kvadrat=7.15; df=2; p=.028). Činjenica je da je narodna glazba sve prisutnija u medijima te da se danas etno, folk i narodni stilovi glazbe sve više isprepliću s drugim žanrovima i izričajima. Za pretpostaviti je da su stariji učenici više upoznati s različitim stilovima, i narodnom glazbom i kroz školsku nastavu što može doprinjeti pozitivnijem stavu budući da je poznatost glazbe značajan korelat preferencija.

Glazbe svijeta

Na pitanje o poznatosti *world music*, 36% sudionika je izjavilo da nikada nije čulo za taj pojam, 21% sudionika je izjavilo da im je poznata, ali da ne slušaju takvu glazbu, dok 27% sudionika ponekad sluša, a 16% sudionika često sluša takvu glazbu. Pri tome nije utvrđena značajna razlika između učenika četvrtih i šestih razreda (hi-kvadrat=3.48; df=3; p=.324). Pojam „glazbe svijeta“ je prilično nepoznati pojam učenicima osnovnoškolske dobi što je možda doprinjelo rezultatima istraživanja. Dobiveni podaci bi mogli poslužiti učiteljima i nastavnicima da učenike obogaćuju glazbenim žanrovima koji u našim krajevima nisu dovoljno poznati.

Utjecaj glazbene nastave na glazbeni ukus

Konačno, na pitanje o utjecaju glazbene nastave na glazbeni ukus, polovina sudionika smatra da glazbena nastava ima značajan utjecaj na glazbeni ukus (49.39%), a polovina sudionika da nema (50.61%). Pri tome je utvrđena značajna razlika između učenika četvrtih i šestih razreda (hi-kvadrat=16.83; df=1; p=.000), a učenici četvrtih razreda u značajno većem postotku smatraju da glazbena nastava ima utjecaja na glazbeni ukus u odnosu na starije učenike. Učenici četvrtih razreda su učenici koji se s glazbom najčešće susreću upravo kroz glazbenu nastavu zbog čega vjerojatno procjenjuju taj utjecaj važnijim. Stariji učenici, s obzirom na razvojni status i ulazak u adolescenciju, općenito imaju negativnije stavove prema školi i njezinoj ulozi u životu u odnosu na mlađe učenike pa je moguće i da je takav odnos prema školi utjecao na njihove stavove.

5. ZAKLJUČAK

1. Ne postoje značajne razlike u glazbenom ukusu učenika četvrtih i šestih razreda pri čemu i jedni i drugi iskazuju najveće preferencije slušanja domaće i strane popularne glazbe.
2. Neuroticizam je pozitivno povezan s preferencijama slušanja turbofolk i strane popularne glazbe dok ekstraverzija i psihoticizam nisu povezani s niti jednim glazbenom stilom.
3. Učenici četvrtih razreda u prosjeku više dnevno slušaju glazbu od učenika šestih razreda te procjenjuju značajnijim utjecaj glazbene nastave na glazbeni ukus u odnosu na starije učenike. Učenici šestih razreda imaju pozitivniji stav prema narodnoj glazbi u odnosu na mlađe učenike.

6. LITERATURA

1. Arnett, J. J. (1995). Adolescent's uses of media for self-socialization. *Journal of Youth and Adolescence*, 24 (5), 519-533.
2. Arnett, J. J., Larson, R. & Offer, D. (1995). Beyond effects: Adolescents as active media users. *Journal of Youth and Adolescence*, 24 (5), 511-518.
3. Brown, B. B., Eicher, S. A. & Petrie, S. (1986). The importance of peer group („Crowd“) affiliation in adolescence. *Journal of Adolescence*, 9 (1), 73-96.
4. Byrne, D. (1971). *The attraction paradigm*. New York: Academic.
5. Chamorro-Premuzic, T. i Furnham, A. (2007). Personality and music: Can traits explain how people use music in everyday life? *British Journal of Psychology*, 98(2), 175-185
6. Christenson, P. G., & Roberts D. F. (1998). *It's not only rock & roll: Popular music in the lives of adolescents*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
7. Corey, G. (2004). *Teorija i praksa psihološkog savjetovanja i psihoterapije*. Jastrebarsko, Naklada Slap
8. Dobrota, S. (2012). *Uvod u suvremenu glazbenu pedagogiju*. Split, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
9. Dobrota, S. i Reić Ercegovac, I. (2009). Glazbene preferencije mladih s obzirom na neke sociodemografske varijable. *Odgojne znanosti*, 11(2), 129-146.
10. Fulgosi, A. (1997). *Psihologija ličnosti: teorije i istraživanja*. Školska knjiga, Zagreb
11. Grgin, T. (1997); *Edukacijska psihologija*. Jastrebarsko, Naklada Slap
12. Kuzman, M. (2009). Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja. *Medicus*, 18, 2, 155 – 172
13. Morry, M. M. (2005). Relationship satisfaction as a predictor of similarity ratings: A test of the attraction-similarity hypothesis. *Journal of Social and Personal Relationships*, 22 (4), 561-584.
14. North, A. C., Hargreaves, D. J. & O'Neill, S. A. (2000). The importance of music to adolescents. *British Journal of Educational Psychology*, 70 (2), 255-272.
15. Pavlovsky, G. A. (2014). „Zbog čega su narodnjaci/turbofolk popularni u Hrvatskoj?“ Naklada Ljevak
16. Petz, B. (2010). *Uvod u psihologiju, psihologija za nepsihologe*. Jastrebarsko, Naklada Slap
17. Rathus, S. (2000). *Temelji psihologije*. Jastrebarsko, Naklada Slap

18. Reić Ercegovac, I., Dobrota, S. (2011). Povezanost između glazbenih preferencija, sociodemografskih značajki i osobina ličnosti iz petfaktorskoga modela. *Psihologijske teme*, 20, 1, 47 – 66
19. Rentfrow, P. J. & Gosling, S. D. (2006). Message in a ballad: The role of music preferences in interpersonal perception. *Psychological Science*, 17 (3), 236-242.
20. Rubin, A. M. (1994) Media uses and effects: A uses-and-gratifications perspective. In Bryant, J. & Zillman, D. (eds.) *Media Effects: Advances in Theory and Research*. Erlbaum, Hillsdale, NJ.
21. Rudan, V. (2004). Normalni adolescentni razvoj *Medix*, 52, 36 - 39
22. Šulentić Begić, J. (2012). Glazbene sposobnosti u kontekstu utjecaja naslijeđa i okoline. *Tonovi – časopis glazbenih i plesnih pedagoga*, 59, 24
23. Šulentić Begić, J. (2009). Glazbeni ukus učenika osnovnoškolske dobi. *Tonovi – časopis glazbenih i plesnih pedagoga*, 53, 65 - 74
24. Tarrant, M., & North, A. C. (2000). English and American Adolescents' Reasons for Listening to Music. *Psychology of Music*, 28 (2), 166-173.
25. Tarrant, M., North, A. C., & Hargreaves, D. J. (2001). Social categorization, self-esteem, and the estimated musical preferences of male adolescents. *The Journal of Social Psychology*, 141 (5), 565-581.
26. Tajfel, H. (1978). *Differentiation between social groups*. London: Academic Press.